Kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjelman valmisteluprosessi

Kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjelmatyössä tarkastellaan tavoiteltavaa vähäpäästöistä tulevaisuutta tarpeiden, kulutuksen ja kysynnän näkökulmasta. Ohjelman fokuksena on ravinto, asuminen, liikkuminen ja julkiset hankinnat. Tavoitteena on yhdistää ilmasto- ja luonnonvaranäkökulma sekä edistää materiaalitehokkuutta julkisella sektorilla, yrityksissä ja kotitalouksissa. Ohjelman valmistelutyössä on muun muassa tarkoitus kehittää ohjauskeinoja, joilla edistetään arjen kestävyyttä, ekoinnovaatioita sekä tuetaan kestävän infran rakentamista.

Kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjelman valmistelun päävastuu on ympäristöministeriössä sekä työ- ja elinkeinoministeriössä.

Alkuvuodesta 2011 on asetettu työryhmä, johon kuuluvat keskeisten ministeriöiden (YM, TEM, LVM, MMM, VM,STM), SITRA:n ja TEKES:in sekä tutkimuslaitosten (SYKE, KTK, MTT) edustajat. Työryhmän puheenjohtaja on Antero Honkasalo (YM) ja varapuheenjohtaja Risto Ranki (TEM). Työryhmä kokoaa tilannekatsauksen ja ehdotuksen politiikkatoimista ympäristöministeriölle sekä työ- ja elinkeinoministeriölle. Ohjelmaehdotus on tarkoitus luovuttaa ministeriöille tammikuun lopussa 2012.

Vuoden 2010 aikana käynnistettiin työryhmän työtä tukevia tutkimushankkeita sekä koottiin raportti KULTU-ohjelman (2005) ehdotusten toteutumisesta.

Työryhmä järjestää 4 työpajaa, joihin kutsutaan teeman mukaan alan eri toimijoita ja asiantuntijoita.

- Kaksi työpajaa käsittelee ohjauskeinojen vaikuttavuutta. Ensimmäinen työpaja oli toukokuussa, ja siinä tunnistettiin parhaat ohjauskeinoyhdistelmät. Toinen työpaja on lokakuussa ja siinä valmistellaan suosituksia.

- Lisäksi on suunnitteilla kaksi asiantuntijatyöpajaa. Työpajoihin kutsutaan ao. teeman toimijat, asiantuntijat ja yritykset. Ensimmäisessä työpajassa syyskuussa luodaan visio ja ideoidaan erilaisia keinoja ja toimenpiteitä vision toteuttamiseksi. Työpajojen välillä, todennäköisesti sähköisen kyselyn avulla valitaan parhaat toimenpide-ehdotukset, joiden jalostamista jatketaan toisessa työpajassa lokakuussa.

Ohjelmaehdotuksen valmistelun loppuvaiheessa työryhmä arvioi ehdotettujen toimenpiteiden ja hankkeiden vaikutuksia.

Ohjelmaehdotuksen valmistuttua järjestetään loppusyksystä laajempi julkinen seminaari/ työpaja, jossa esitellään ja testataan työryhmän ehdotuksia. Lisäksi ohjelmaehdotus lähtee kuulemiskierrokselle loppusyksystä, ja tämän jälkeen se viimeistellään.

Työryhmä kokoaa tilannekatsauksen ja ehdotuksen politiikkatoimista ympäristöministeriölle sekä työ- ja elinkeinoministeriölle. Ohjelmaehdotus on tarkoitus luovuttaa ministeriöille tammikuun lopussa 2012.

1. Kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjelmaa valmisteleva työryhmä

Alkuvuodesta 2011 on asetettu työryhmä, joka tekee ympäristöministeriölle sekä työ- ja elinkeinoministeriölle 31.1.2012 mennessä ehdotuksen tarvittavista toimenpiteistä sekä ohjauskeinoista, joilla kestävää kulutusta ja tuotantoa edistetään sekä siitä, miten edistymistä seurataan.

Kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjelmaa valmistelevan työryhmän tavoitteena on konkretisoida, miten kulutuksen aiheuttamia kasvihuonekaasupäästöjä ja muita ympäristöhaittoja leikataan, ja samalla parannetaan elämänlaatua ja löydetään uusia mahdollisuuksia vihreälle taloudelle. Ohjelman fokuksena on ravinto, asuminen, liikkuminen ja julkiset hankinnat. Tavoitteena on yhdistää ilmasto- ja luonnonvaranäkökulma.

Työryhmän puheenjohtaja on ympäristöneuvos Antero Honkasalo ympäristöministeriöstä ja varapuheenjohtaja on teollisuusneuvos Risto Ranki työ- ja elinkeinoministeriöstä. Työryhmään kuuluu asiantuntijoita ministeriöistä (TEM, VM, LVM, MM, STM, YM), TEKES:istä ja SITRA:sta sekä tutkimuslaitoksista (SYLE, KTK, MTT).

Työryhmän sihteeristössä ovat Taina Nikula (pääsihteeri), Pirkko Heikinheimo (asuminen), Marja Innanen (ruokailu), Saara Jääskeläinen (liikkuminen) ja Ari Nissinen (julkiset hankinnat).

2. Tutkimushankkeet

Tilanneanalyysin tekemiseksi sekä tulevaisuuden trendien arvioimiseksi on käynnistetty neljä tutkimusta.

<u>Euron hiilijalanjälki-tutkimushanke</u> (SYKE, Oulun Thule)
Selvityksessä arvioidaan kuinka suurta on kulutus vuonna 2020 ja mitkä on arvioidun kulutuksen ympäristövaikutukset. Taustalla on kansantalouden ympäristö-laajennetusta panostuotosmallista kehitetty ENVIMATscen-malli (Oulun Thule instituutti). Lähtökohtana on ennustettu kulutusmenojen kasvu, kotitalouksien määrän muutos, ja keskimääräisen kulutusrakenteen muuttuminen. Selvityksessä on myös huomioitu hintajoustot sekä tehdyt teknologiset ratkaisut mm. energiatehokkuuden parantamiseksi ja päästöjen vähentämiseksi (mm. kodin laitteiden sähkönkulutus, autojen polttoainetehokkuus, hybridi- ja sähköautot).

<u>Ilmastonmuutoksen hillintä kestävän kulutuksen avulla – hanke</u> (SYKE, VATT, KTK)
Tutkimuksen tavoitteena on arvioida keskeisten mm. ilmastonmuutoksen torjuntaan liittyvien ohjauskeinojen vaikuttavuutta ja vaikutuksia. Tutkimuksessa keskitytään kolmeen kulutuksen alueeseen, joista syntyy suurimmat ilmastovaikutukset: asumiseen, ruokaan ja liikenteeseen. Hankkeessa arvioidaan noin 25 käytössä olevaa tai suunnitteilla olevaa ohjauskeinoa ja kehitetään ehdotuksia uusiksi, entistä toimivimmiksi ohjauskeinoiksi.

<u>Ruoan ympäristövaikutukset-tutkimushanke</u> (MTT)
Hankkeessa kootaan synteesi keskeisistä elintarvikkeiden ympäristövaikutuksiin liittyvistä tutkimuksista sekä pyritään yhteistyössä asiantuntijoiden ja sidosryhmien kanssa hahmottelemaan politiikkatoimia ja ohjauskeinoja, joilla voitaisiin vähentää kulutuksen ilmastokuormitusta.

<u>Kestävien hankintojen tilanne</u> (SYKE)
Hankkeessa tuotetaan seurantatieto kestäviä julkisia hankintoja koskevan VNP:n toteutumisesta. Tässä yhteydessä arvioidaan myös ympäristöystävällisten hankintojen määrä euroina sekä niiden osuus kaikista hankinnoista. Hankkeen tavoitteena on myös kehittää metodologiaa hankintojen ympäristöystävällisyyden seuraamiseksi.

3. Työpajatyöskentely

KUILU-työpajat

KUILU-tutkimushanke järjestää kaksi työpajaa ohjauskeinojen vaikuttavuudesta. Ensimmäinen työpaja oli 16.5., ja siinä tunnistettiin parhaat ohjauskeinoyhdistelmät. Toinen työpaja on lokakuussa ja siinä valmistellaan suosituksia. KUILU-hankkeen työpajoihin kutsutaan muutamia ulkopuolisia asiaintuntijoita sekä KULTU-työryhmän jäsenet.

KUILU-hanke keskittyy ohjauskeinojen arviointiin sekä mahdollisten "ohjauskeinoremonttien" ideointiin.

KULTU-työpajat

KULTU-työpajoissa pohditaan ohjauskeinojen lisäksi toimenpiteitä, hankkeita, avauksia, tutkimustarpeita yms., joissa tavoitteena on kulutuksen kestävyyden parantaminen. KULTU-työpajojen osallistujajoukko on myös laajempi eli mukana ovat yritykset, toimijat, portinvartijat yms.

Ensimmäisessä työpajassa syyskuussa luodaan visio ja ideoidaan erilaisia keinoja ja toimenpiteitä vision toteuttamiseksi (teemoina asuminen, ruokailu, liikkuminen ja julkiset hankinnat). Työpajojen välillä, esim. sähköisen kyselyn avulla valitaan parhaat toimenpide-ehdotukset, joiden jalostamista jatketaan toisessa työpajassa syys- lokakuussa.

Työpajojen tavoitteena on ehdottaa kokeiluja, hankkeita sekä ohjauskeinojen virittelyä tai mahdollisesti uusia ohjauskeinoja. Tavoitteena on, että kultakin teema-alueelta löytyy muutama kärkihanke tai –ehdotus, joita työryhmä valmistelee edelleen. Tässä tavoitellaan enemmänkin määrää kuin laatua.

Näiden työpajojen suunnittelussa ja toteuttamisessa on mukana Demos Helsinki.

4. Kokeiluhankkeiden kriteerit

Ohjelmaehdotuksen valmistelun aikana on tavoitteena käynnistää kokeiluhankkeita.

Kokeiluhankkeissa pyritään löytämään malleja ja ratkaisuja, joilla voidaan yksityisessä ja julkisessa kulutuksessa vähentää olennaisesti kasvihuonekaasupäästöjä sekä toteuttaa tavoitetta siirtyä niukkaresurssiseen yhteiskuntaan. Tavoitteena on myös luoda uutta osaamista ja uusia työpaikkoja.

Kokeiluhankkeita pyritään saamaan mm. seuraavilta alueilta:

- kotitalouksien palvelut kotitalouden kasvihuonekaasupäästöjen seuraamiseksi ja vähentämiseksi;
- yksityisen kulutuksen vaikutusten näkyväksi tekeminen;
- systeemiset muutokset, joilla voidaan edistää yksityisen ja julkisen kulutuksen kestävyyttä;
- taloudellisen ohjauksen mallit, joilla pyritään kannustamaan energia- ja materiaalipiheihin valintoihin;
- kysyntälähtöiset tuotteiden ja palveluiden kehittämishankkeet;
- liiketoimintamallit, joilla tarjotaan ratkaisuja asumisen, liikkumisen ja ruokailun kestävien ratkaisujen ja toimintamallien edistämiseksi.

Kokeiluhankkeilta edellytetään, että ne

a) vähentävät ympäristökuormitusta sekä parantavat hyvinvointia;
b) ovat innovatiivisia;
c) toteutetaan yhteistyössä tarjoajien ja käyttäjien kanssa.

Kokeiluhankkeissa on myös tavoitteena, että niillä voidaan aikaansaada konkreettisia parannuksia tai muutoksia ja ne ovat hyödynnettävissä muilla alueilla tai organisaatioissa.

Työryhmä tulee tunnistamaan tärkeitä kokeiluhankkeiden aiheita, luo edellytyksiä kokeiluhankkeiden käynnistämiseksi ja selvittää erilaisia rahoitusmahdollisuuksia (TEKES, SITRA, LIF+ jne.).

5. Vaikutustenarviointi

Vaikutusten arviointia sisältyy jo osaltaan tekeillä oleviin selvityksiin. Lisäksi tavoitteena on, että syksyllä ohjelmanehdotuksen valmistelun loppuvaiheessa työryhmä arvioi ehdotettujen toimenpiteiden ja hankkeiden vaikutuksia. Mahdollisen ulkopuolisen asiantuntemuksen käyttö arvioinnissa on vielä päättämättä.

KULTU-ohjelman vaikutustenarviointi on myös valittu YM:n vaikutusten arvioinnin strategisen hankkeen pilotiksi. Siinä on tarkoitus kehittää ohjeita hankkeiden vaikutusten arvioimiseksi.